ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXIII

series ***ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA***

Fondator
ION BERCIU

Editor
GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:
Acad. CONSTANTIN C. PETOLESCU – Academia Română
RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
RADU BĂJENARU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
VASILE IARMULSCHI – Freie Universität Berlin, Institut für Prähistorische Archäologie
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
IOAN CAROL OPRIȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
ANGELA SIMALCSIK – Academia Română, Centrul de Cercetări Antropologice și Biomedicale „Olga Necrasov”, Iași
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacţie:
RADU OTA – redactor-șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacţie
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – secretar de redacţie
ADINA BOGDAN – membru
CRISTINEL FÂNTÂNEANU– membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondenţă:
MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:
MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

redactie@revista-apulum.ro

© 2026 MUZEUL NAŢIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
ISSN – 1013-428X
ISSN – 2247 – 8701
ISSN-L – 2247 – 8701

A C T A M V S E I A P V L E N S I S

APVLVM

LXIII

series ***ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA***

ALBA IULIA

MMXXVI

Tehnoredactare: RADU OTA
Traducerea şi verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN
Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor
Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII ȘI ARTICOLE – *STUDIES AND ARTICLES*

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

COLIN P. QUINN, HORIA ION CIUGUDEAN, Archaeological Investigations and Radiocarbon Dating of the Multiperiod Settlement at *Stremț – Fabrica de Alcool*
Investigații arheologice și datarea radiocarbon a așezării pluristratificate de la Stremț – Fabrica de Alcool…….. 1

CAROL KACSÓ, Descoperiri de metale din epoca bronzului în Depresiunea Baia Mare (II)
Bronze Age Metal Discoveries in Baia Mare Depression (II)……. 21

GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, AURELIAN RUSU, Săpături arheologice preventive din anul 2016 în situl de la Micești – *Cigașe* (Mun. Alba Iulia)
Rescue Archaeological Excavations in 2016 at the Micești – Cigașe Site (Alba Iulia Municipality) 61

AUREL RUSTOIU, ANDREEA DRĂGAN, MARINA MUSTEAȚĂ, ADRIAN CĂTĂLIN CĂSĂLEAN, BOGDAN LĂPUȘAN, FLORIAN BOIȘTEANU, Templele pierdute ale cetății dacice de la Căpâlna
The Lost Temples of the Dacian Fortress at Căpâlna…….. 89

IVAN ILIĆ, ANDREA MARIANI, The Ancient Sling
Praștia antică..... 115

DAN ANGHEL, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, Olarii romani de la Apulum în prima jumătate a sec. al II-lea p.Chr. (partea I)
Roman Potters From Apulum in the First Half of the Second Century AD (Part I) ……. 139

GABRIEL ANDREICA, IOANA MĂRINCEAN, A Selection of Roman Ceramic Building Material Discovered in the Central Area of Potaissa
O selecție a materialului ceramic roman de construcție

descoperit în zona centrală a Potaissei..... 189
MARIAM SLIMOUN, Les archers palmyréniens: de Palmyre à l`armée romaine
Arcașii palmireni: din Palmyra în armata romană 213
GABRIEL CUSTUREA, GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Monede bizantine descoperite în împrejurimile sitului arheologic de la Tropaeum Traiani (Adamclisi, jud. Constanța)
Byzantine Coins Discovered in the Surroundings of the Archaeological Site of Tropaeum Traiani (Adamclisi, Constanța County)..... 255
ANCA MATIȘ, Un mormânt de incinerație din secolele VIII-IX descoperit la Alba Iulia
A Cremation Burial Dating to the 8th–9th Centuries Discovered at Alba Iulia…… 269
AUREL DRAGOTĂ, MONICA-ELENA POPESCU, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, VALENTIN DELEANU, Funerary Ceramics of the Čierna Type From the Necropolis of Alba Iulia – Stația de Salvare
Ceramica funerară de tip Čierna din necropola de la Alba Iulia – Stația de Salvare…… 291
AUREL DRAGOTĂ, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, MONICA-ELENA POPESCU, ALEXANDRU-OCTAV IONESCU, Luxury and Cult Objects of Byzantine Origin in Tenth-Century Funerary Contexts at Alba Iulia
Obiecte de lux și de cult de origine bizantină în contexte funerare din sec. al X-lea la Alba Iulia 303
ERGUN LAFLI, Two Silver Book Covers with Biblical Scenes From North-Western Cappadocia (Central Turkey)
Două coperte de carte din argint cu scene biblice din nord-vestul Cappadociei (Turcia centrală)..... 327

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAŢII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

SORIN ȘERBAN, RADU-ANDREI SEBENI, VALENTIN DELEANU, Restaurarea ceramicii dacice descoperită în context ritualic în cercetarea arheologică preventivă de la Alba Iulia – str. Cigaș, nr. 63
Restoration of Dacian Ceramics Discovered in a Ritual

Context During Preventive Archaeological Excavations at Alba Iulia, 63 Cigaș Street ……. 335

VARIA

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Despre colecții și colecționari (II). De la colecționarea numismatică la intermedierea transnațională a antichităților provenite din România. Talentatul „Dom' Profesor de la Cluj".
About Collections and Collectors (II). From Numismatic Collecting to the Transnational Brokerage of Antiquites from Romania. The Talented "Dom' Profesor From Cluj" ……..…. 347

RECENZII ŞI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Bordi Zsigmond Lóránd, *Repertoriul arheologic al județului Covasna*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2024, 630 de pagini..... 393
GEORGE BOUNEGRU, Ana Cristina Hamat, *Podoabe feminine din Dacia Romană. Cu privire specială la Dacia Superior*, Editura Cetatea de Scaun, 2024, 302 pagini, 63 de planșe color..... 401
RADU OTA, Silviu Ene, *Plastica de teracotă din Dacia (secolele II-III p.Chr.),* editura Cetatea de Scaun, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Târgoviște, 2025, 412 pagini, o hartă și 145 de figuri..... 407

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2025..... 411
SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor compartimentelor Restaurare Ceramică – Metal – Textile și Restaurare Piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2025..... 419

Lista autorilor…….....421

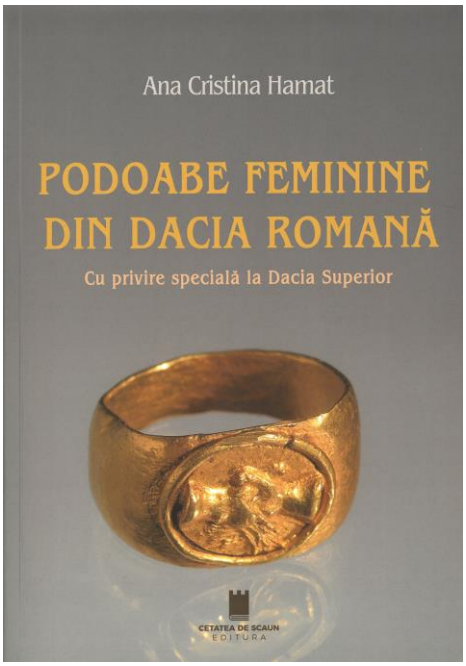

Ana Cristina Hamat, *Podoabe feminine din Dacia Romană. Cu privire specială la Dacia Superior*, Editura Cetatea de Scaun, 2024, 302 pagini, 63 de planșe color.

George BOUNEGRU
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Volumul, apărut recent la Editura Cetatea de Scaun, reprezintă o sinteză ușor modificată și adusă la zi a tezei de doctorat cu aceeași temă susținută în anul 2011 la Universitatea de Vest din Timișoara, având-o coordonator pe regretata prof. univ. dr. Doina Benea. Se cuvin menționați și referenții științifici, trei reputați specialiști clujeni: profesorul Radu Ardevan și cercetătorii Sorin Cociș și Dorin Alicu.

Autoarea cărții, Ana Cristina Hamat, are un background profesional de peste 20 de ani, activând ca muzeograf între anii 2011-2013, în cadrul Muzeului Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș, pentru ca ulterior, vreme de 7 ani, între 2013-2020, să fie încadrată arheolog la Muzeul Banatului Montan Reșița. Din anul 2020 este arheolog 1A la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța.

Cartea pe care o prezentăm este structurată în șapte capitole, după cum urmează: Capitolul I: *Introducere*, Capitolul II: *Dacia superior. Evoluție Generală. Situri arheologice și proveniența materialului*, Capitolul III: *Podoabe feminine pentru mâini, brățări și inele*, Capitolul IV: *Podoabe pentru împodobirea corpului, gâtului și a capului în Dacia superior*, Capitolul V: *Accesorii vestimentare: Acele de păr*, Capitolul VI: *Podoabe și accesorii vestimentare feminine reprezentate în artă. Monumentele din Provincia Dacia superior*, Capitolul VII: *Ateliere de bijutier în Dacia Superior*. Așa cum este firesc, un capitol de *Concluzii*, urmat de un scurt rezumat într-o limbă de circulație internațională și de lista bibliografică, încheie volumul.

Cuvântul înainte, prin care autoarea își prezintă lucrarea și expune metodologia de lucru și tematica abordată, se încheie cu un citat din Ovidiu, prefațând astfel un volum în care sursele antice își au un rol bine definit.

Capitolul *Introducere* detaliază pe alocuri *Cuvântul înainte*, având rolul de a fixa cadrul conceptual, metodologic și istoriografic al cercetării dedicate podoabelor feminine din provincia romană Dacia. Practic, de la început autoarea își delimitează clar obiectul studiului, propunând o analiză sistematică a podoabelor ca elemente de cultură materială, unele îmbrăcând funcții multiple: estetice, sociale, identitare sau simbolice. Acest prim capitol nu se limitează la o simplă expunere a temei, ci configurează cumva o problematică științifică coerentă, integrată în direcțiile moderne ale arheologiei provinciale romane.

Un prim rol al capitolului îl constituie definirea conceptului de „podoabă feminină" în context arheologic. Este evidențiat în principiu faptul că aceste artefacte ar trebui interpretate nu doar ca accesorii ornamentale, ci mai degrabă sub forma unor indicatori relevanți ai statutului social, ai identității culturale și ai nivelului de integrare în structurile socio-economice ale Imperiului Roman. Prin această abordare, considerăm că lucrarea se înscrie în paradigma studiilor de cultură materială, unde obiectele sunt analizate ca purtătoare de semnificații sociale și simbolice, nu doar ca simple piese arheologice, fie ele și decorative și parțial realizate din material *nobil*.

Introducerea justifică și alegerea temei doctorale de odinioară prin evidențierea lacunelor existente în literatura de specialitate. În subcapitolul D, cercetătoarea inventariază contribuțiile anterioare din domeniu, formulând o analiză critică a literaturii de specialitate și observând, totodată, tranziția de la descrierea tipologică simplă (specifică școlii arheologice tradiționale) către o abordare modernă, interdisciplinară. În acest sens, lucrarea își asumă, în opinia noastră, rolul de primă cercetare sistematică dedicată exclusiv podoabelor feminine din spațiul ales (Dacia), contribuind la consolidarea unei direcții de studiu insuficient explorate în arheologia românească.

Subcapitolul F, dedicat *Izvoarelor*, este unul consistent, arătând o documentare extrem de solidă. Practic, sunt trecute în revistă o serie de pasaje din autorii antici care fac referire la bijuterii, la diverse aspecte legate de acestea, toate integrate organic. Raportarea la provinciile învecinate Daciei, la cercetarea bijuteriilor din aceste provincii, nu doar că scoate în evidență modele de bune practici, ci, dacă mai era nevoie, justifică demersul.

Capitolul II, *Dacia superior. Evoluție Generală. Situri arheologice și proveniența materialului*, constituie fundamentul contextual al analizei dedicate podoabelor feminine, oferind totodată o sinteză istorică, administrativă și arheologică a provinciei Dacia Superior, precum și o prezentare sistematică a siturilor arheologice și a provenienței materialului studiat. Prin această structurare considerăm că s-a urmărit integrarea artefactelor într-un cadru spațio-temporal coerent, indispensabil interpretării funcționale, tipologice și socio-culturale a podoabelor. Altfel spus, această manieră de contextualizare, fără îndoială fundamentală, permite interpretarea podoabelor în raport cu mediile de

descoperire (fie ele așezări urbane, necropole, castre etc.), interpretare raportată sau conectată cumva la structura demografică a provinciei, caracterizată prin coexistența populației locale, a coloniștilor și a militarilor romani.

Cel de-al treilea capitol, *Podoabe feminine pentru mâini, brățări și inele*, se concentrează asupra tipologiei, funcționalității și semnificațiilor sociale și culturale ale podoabelor *găzduite* la nivelul mâinilor. Brățările și inelele sunt interpretate ca indicii ale statutului social, diferențele de material (aur, argint, bronz) sugerând stratificarea socială. Cu alte cuvinte, prezența pieselor din metale prețioase în contexte urbane și funerare bogate sugerează existența unei elite romanizate, în opoziție cu obiectele din bronz sau fier care sunt mai frecvente în mediul rural și în contexte modeste. Structura capitolului, mult mai fragmentată decât e redată în *Cuprins*, presupune existența unui catalog al pieselor la finalul fiecărei categorii de bijuterii. Inițiativa, binevenită în opinia noastră, facilitează lectura.

Abordarea se menține și pe parcursul capitolului următor, cel de-al patrulea, intitulat: *Podoabe pentru împodobirea corpului, gâtului și al capului în Dacia Superior*. Aceste două capitole, precum și următorul, evidențiază numărul mare de artefacte, de bijuterii și accesorii vestimentare provenite de la Apulum. Numeroasele cercetări preventive de la Alba Iulia i-au oferit materiale de studiu fără de care această monografie ar fi fost mai mult decât incompletă.

Capitolul V, *Accesorii vestimentare: Acele de păr*, propune o analiză detaliată a uneia dintre cele mai frecvente și semnificative categorii de podoabe feminine descoperite în context arheologic provincial. Studiul acelor de păr este realizat din perspectivă tipologică, funcțională și culturală, autoarea evidențiind rolul acestora atât în configurarea coafurii feminine, cât și în certificarea statutului social și al identității. Acele de păr sunt definite astfel ca accesorii vestimentare cu dublă funcționalitate: utilitară și decorativă, prin valoarea lor estetică și simbolică. Din punct de vedere tipologic, la fel ca în capitolele precedente, Ana Hamat realizează o tipologie proprie, racordată însă la cele existente în literatura de profil. Propune o clasificare a acelor de păr pe baza materialului, formei și ornamentației. Concluzia apare de la sine: aceste accesorii vestimentare, aparent modeste, sunt adesea artefacte esențiale pentru înțelegerea nu doar a modei, *stricto sensu*, ci a vieții cotidiene.

Începând cu capitolul următor, *Podoabe și accesorii vestimentare feminine reprezentate în artă. Monumentele din Provincia Dacia Superior*, pare că trecem la o a doua parte a volumului. Bijuteriile nu au mai fost privite tridimensional, artefacte de sine stătătoare, ci sub forma unei intermedieri artistice. Redarea lor pe monumente indică nu doar existența și utilizarea efectivă a bijuteriilor și accesoriilor, ci și importanța lor în definirea imaginii sociale a femeii în mediul provincial. Practic, corelarea datelor iconografice cu cele arheologice compune o imagine complexă a ornamenticii feminine

provinciale, demonstrând că reprezentările artistice nu sunt simple convenții decorative, ci reflecții ale realităților sociale.

Capitolul VII, *Ateliere de bijutier în Dacia Superior*, noi l-am fi plasat mai în față, fiind mai bine legat structural de bijuterie ca obiect decât de imaginea acesteia pe monumente.

Prin analiza tehnologică, materială și contextuală a podoabelor, colega Ana Hamat evidențiază existența unei producții. Prezența unor meșteri specializați, probabil integrați în structuri economice urbane sau în rețele comerciale mai largi, este văzută prin prisma funcționării atelierelor familiale sau a unor mici unități meșteșugărești care produceau atât pentru consum local, cât și pentru distribuție regională. În acest sens, producția de podoabe feminine este interpretată în contextul economiei provinciale, caracterizată printr-o combinație între producția locală și importurile din alte regiuni ale Imperiului.

Reținem, în urma parcurgerii acestui capitol, că studiul atelierelor de bijutier contribuie semnificativ la înțelegerea culturii materiale (feminine în cazul de față), a economiei meșteșugărești și a proceselor de romanizare din cadrul provinciei Dacia Superior.

Concluziile cărții sunt scurte, dar elocvente. Privind critic asupra volumului am putea observa o serie de neajunsuri pe care, însă, autoarea nu doar că le conștientizează, dar și le asumă. Structural, fiecare capitol se încheie cu un subcapitol intitulat „adnotarea autorului" în care sunt prezentate aceste carențe. Abordarea este extrem de onestă, însă aceasta nu ne scutește de a observa anumite aspecte. O limită structurală a volumului derivă din însăși natura corpusului analizat. O parte semnificativă a podoabelor provin din descoperiri vechi, cu documentație arheologică incompletă sau contexte stratigrafice insuficient clarificate. Această situație este, evident, neimputabilă autoarei cărții, însă afectează inevitabil precizia interpretărilor cronologice. O bună parte dintre materialele din corpus *beneficiază* de datarea largă a perioadei romane proprie provinciei Dacia - secolele II-III p.Chr. Însă, într-o mare parte din situații, relativitatea științifică a fost înlăturată printr-o cronologie mai restrânsă bazată pe analogii certe, acesta fiind un real plus al lucrării.

Într-o lucrare bazată pe materialul unei provincii, mai cu seamă ținând cont de o delimitare arbitrară, există pericolul unei focalizări regionale. Acest risc îl percepe și autoarea, care îl explică încercând să înlăture o limitare interpretativă prin comparații dezvoltate sistematic cu alte provincii, în special cele învecinate, demonstrând totodată o cercetare profundă și o extrem de bună cunoaștere a domeniului.

Evident că lucrarea este una valoroasă și mai mult decât binevenită, iar autoarea merită felicitată! Nu excludem că ar exista tentații superficiale de a o încadra simplist în gama instrumentelor utile în mâna oricărui arheolog care publică patrimoniul descoperit și care caută analogii pentru categoria de

materiale abordată aici. Privind însă în profunzime, trebuie remarcat că ea reprezintă o treaptă evolutivă la baza căreia stau câteva zeci de studii și materiale publicate de către Ana Hamat, marea parte având ca temă podoabele și bijuteriile. Totodată ar trebui privită și ca o treaptă inferioară, sau mai degrabă preliminară unei viitoare monografii, mult mai ample, care să abordeze întregul spațiu al Daciei romane.